

С. І. Ходаківський, д. е. н., професор,
кафедра економічної теорії та інтелектуальної власності

СИНТЕЛЕКТИЧНА ПАРАДИГМА СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Постановка проблеми. Діалектико-механістичний підхід до аналізу інфодинамічних систем заперечує фізіократичні ідеї В.І. Вернадського, посиляючись на лише «свої побажання», а не за результатами наукових досліджень. Мається на увазі, що ноосфера включає в себе біосферу, але не виводиться із неї і не зводиться з нею. Тобто, насамперед, ноосфера, геосфера і біосфера розділені: одна знаходиться збоку свідомості, а дві інші – частини фізичного «об'єктивного» світу. Свідомість неможливо обмежити комп'ютерною програмою як знакову конструкцію [1, С. 48–49]. І навіть в теперішній цивілізаційний період ХХІ ст. йде протистояння між економічними ідеологіями механістичної діалектики та фізичної економіки, про яке ще дев'яносто років тому («Автотрофність людства») визначав В.І. Вернадський як «червоне чванство».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі в Україні існують потужні економічні течії «порівняльної економіки», представниками яких є відомі вчені: В. Геець, А. Гальчинський, А. Грищенко, Б. Кваснюк, О. Лапко та ін. Але світова історія економічної думки майорять прізвищами видатних вчених України С. Подолинського, Н. Туган-Барановського, О. Гаврилишина, В. Вернадського та, отримавши естафету сучасного світового мислення, – Е. Мулдашева, М. Руденка, О. Вознюк, І. Грабара, В. Шевчука, Ю. Канигіна, В. Кушерця, М. Плотнікової, С. Ходаківського [2–13] та ін. Вершиною методологічної парадигми пізнання явищ світу в сучасній світовій та вітчизняній фізіократії є синтелектика, наука про складні системи, що самоорганізуються, на основі міжособистісних інтелектуальних взаємозв'язків, творчого мислення й перетворення його в інфодинамічну машину, що витягує із природного оточення величезну корисну енергію. Будь-яка нова теорія потребує еволюційної модернізації. В світовій цивілізації з'явилися нові напрямки щодо використання безвичерпної ментальної енергетики з точки зору спільності науки та релігії, без якої механіко-діалектична наука заходить в «глухий кут» [14]. Відкриття М. Руденка про наявність Духоматерії та дослідження в галузі природи торсіонних полів Е. Мулдашева та І. Грабара продовжують розкривати невідоме.

Результати досліджень. Вітчизняна наукова думка синтелектичного мислення визначає характер світового економічного знання, починаючи з української школи фізичної економіки, заснованої С.А. Подолинським. Це стосується, насамперед, його наукової розвідки «Праця людини та її відношення до розподілу енергії» (1880 р.). Академік В. І. Вернадський в 1944 р. в роботі «Декілька слів про ноосферу» визначав, що «Могутність людини» пов'язана не з людиною, а з її мозком, з її розумом і сформованою цим розумом, її працею». В своїй праці «Автотрофність людства» (1925 р.) відзначав: «... Ця сила є розум людини спрямована й організована його воля, як істоти суспільної...» «Біосфера переходить у новий еволюційний стан – у ноосферу, перетворюється науковою думкою соціального людства. Тому можна дивитись в наше майбутнє впевнено. Воно в наших руках і ми його не випустимо!». Таку дозу велетенського оптимізму і віри в торжество гуманістичного розуму, окресленого духовністю, навіть в роки воєнного лихоліття, випромінюють твори і нині найбільш актуального і сучасного дослідника.

Будь-яка нова теорія потребує еволюційної модернізації. В світовій цивілізації з'явилися напрями щодо використання безвичерпної ментальної енергетики з точки зору спільності науки та релігії. Ключовим напрямом такої діяльності є земне й позаземне життя нашого генетичного українця Кароля Войтили, його Святості – понтифіка Іоана Павла II, який правив найбільшою в світі Християнською церквою впродовж 26 років, поєднуючи Науку і Релігію. Про це яскраво свідчить його наукові регалії як доктора наук і професора з етики та найвищий релігійний сан і публікації в кінці ХХ ст. енциклік «Сіяння Правди» і «Все про людську працю». Зовсім недавно (2004–2012 рр.) з'явилися в світ нові відкриття М. Руденка про наявність Духоматерії та дослідження в галузі природи торсіонних полів Е. Мулдашева та І. Грабара та фізичної ментальності невидимої енергії в процесах матеріалізації і дематеріалізації.

В наш час (2016 р.) з'явилася в світ публікація Ю. М. Канигіна та В. І. Кушерця «Фізична економія (енергія історичного прогресу)», в якій автори повідомляють, що фізична економіка як наука набирає все більше обертів в різних країнах світу. В. Шевчуком продовжено та розвинуто ідеї В. Вернадського, С. Подолинського та М. Руденка щодо єдності Всесвіту та процесів у ньому, відзначено особливу роль України як потужної аграрної держави у їх становленні як «годувальниці» Європи. На ідеях фізичної економії необхідно будувати в нинішніх умовах співробітництва Заходу зі Сходом

(включаючи Китай), спираючись на проблеми системної кризи. З точки зору синергетичної методології в контексті фізіократичного вчення пізнання економічних і соціальних явищ, основним джерелом створення додаткової та нової вартості є теперішня чи минула (уречевлена в новаціях) інтелектуальна праця, на відміну від механістичної теорії формування додаткової вартості за рахунок додатково витраченого робочого часу (табл. 1).

Таблиця 1

Системні дослідження, синергетика, синтелектика

Ознака	Наука		
	Системні дослідження	Синергетика	Синтелектика
Об'єкт дослідження	Акцент робиться на статичні систем, їх морфологічному або функціональному описі	Увага акцентується на процесах росту, розвитку та занепаду систем	Розглядається як макроскопічна теорія творчості, що вивчає міжособистісні інтелектуальні зв'язки та механізми вироблення колективного знання
Концептуальні положення	Увага приділяється впорядкованості, рівновазі	Хаос відіграє важливу роль у процесах руху системи, при чому не лише деструктивну	Становить теоретичний базис формування соціумів як інфодинамічних машин
Функціональне призначення	Вивчають процеси організації систем	Досліджує процеси самоорганізації систем	Фундаментальна категорія інформатики і системного аналізу
Точки біфуркації	Частіше всього, зупиняючись на стадії аналізу структури системи, абстрагуються від кооперативних процесів	Підкреслює кооперативність процесів, які лежать в основі самоорганізації та розвитку системи	Наука пор складні системи, що самоорганізуються, розглянуті в контексті цілого відтворюють специфічний ефект акумуляції взаємодіючих елементів
Системні зв'язки	Проблема взаємозв'язку розглядається, переважно, як взаємозв'язок компонентів всередині системи	Вивчає сукупність внутрішніх та зовнішніх взаємозв'язків системи	Визначає специфічний ефект акумуляції творчих потенцій соціуму й перетворення його в інфодинамічну машину, що витягає із природного оточення величезну корисну енергію

Скільки б ми не вкладали додаткової праці на власній присадибній ділянці у вирощення врожаю картоплі, використовуючи насіння і

матеріал пізніх репродукцій, додаткового результату високої врожайності не отримаємо (хіба що додаткову засмаглисть). А новий сорт, в якому акумульована праця селекціонера, при тих же затратах фізичної праці окрім вищезгаданої засмаглості призведе до збільшеного результату. За даними Ю. М. Канигіна та В. І. Кушерця в виробничих процесах «попереду» крокує інтелектуальна праця, коефіцієнт корисної дії якої може бути нескінченим. А людина, як робоча сила, засіб виробництва, досягає до 90% ККД.

Головним інструментом синтелектичного моделювання ми обрали гештальтну конструкцію, що побудована на нашій теоретичній уяві та поєднанні принципів гештальтології: схожість, близькість, суміжність, замкнутість, що формують головний інструмент цілісності – холізм (Х. Еренфельс, В. Кюлер, М. Вертгеймер та ін.). Гештальт-підхід з'явився на стику культурних епох, що знаменують трансформацію багатьох областей знання. У другій половині минулого століття епоха модерна з характерними для неї раціоналізмом і вірою в об'єктивність змінилася епохою постмодерна, відмінною рисою якої було заперечення якої б то не було об'єктивної реальності. Таким чином, гештальт-підхід виявився в авангарді постмодерністської революції. Визначення місця гештальтів в сучасній культурі та науці одна з найскладніших і суперечливих проблем пов'язаних з питанням про їх приналежність до якої-небудь з відомих сфер життєдіяльності людини.

Поняття гештальт *Gestalt* (нім.) – це фігура, образ бачення, уява, контур рельєфності, цілісності (рис. 1).

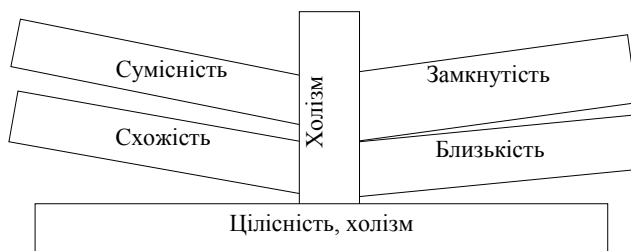

Рис. 1. Дерево гештальту

Характерно виражений у статті Х. Еренфельса «Про якість функції», В. Кюлера «Фізичні гештальти у неспокої і стаціонарному стані», розробки Фредеріка і Лаури Перлз у галузі психології засвідчують, що гештальт – це цілісний образ (уява) будь-якої структури, що практично не виводяться з компонентів, які її утворюють, а сам гештальт – це просторово-наочна форма предметів

(явищ, схем, подій), що сприймаються, чії властивості не можливо зрозуміти сумуванням властивостей їх частин. Основними принципами гештальту є холізм [15–21].

Цілісність сприйняття і його впорядкованість досягається завдяки наступним принципам: близькість (стимули розташовані поряд, мають тенденцію разом), схожість (стимули, схожі за розмірами, формою тощо, мають тенденцію сприйматись разом), замкнутість (відображає тенденцію завершувати фігуру так, щоб вона мала нову форму), суміжність (близькість стимулів в часі і просторі; суміжність може обумовлювати сприйняття, коли одна подія викликає іншу). Нам належить ідея застосування деревної конструкції гештальту, оскільки його стержнем (холізмом) може бути лише стовбур. На основі таких принципів сконструйовано стержневий гештальт ноосферної економіки (рис. 2). При формуванні гештальту (образу, уяви) інтелектуальної макроеконіміки за її основу і верхину взято інтелектуальний сектор (охорона здоров'я, освіта, наука, культура). В центральній частині – ринок, врівноважений товарним і фінансовим макросегментами, а умови функціонування, як стержень, – мультиплікатор рівноваги Дж. М. Кейнса, «локомотивом» якої є інститути держави [3], через залучення інвестицій в інноваційний розвиток [4], згідно постулатів синергетики, переважно зовнішніх, як ознака посилення взаємодії із зовнішнім середовищем і, зокрема, за визначеним вектором гуманістичним європейським світом [4]. Зовнішніми ознаками ноосферної економіки, ми вважаємо, є такі: 1) заміщення праці знаннями; 2) заміна трудової діяльності новим типом активності, заснованим на творчості; 3) перетворення суспільного виробництва на інноваційне; 4) плюралізм тенденції власності; 5) проз'юмерізм (стирання відмінностей між вільним і робочим часом); 6) формування нового типу економічної влади (не за відношенням до засобів виробництва, а за доступом до інформації); 7) утвердження знання та інформації як стратегічних ресурсів, що не мають ознак вичерпності; 8) подолання обмеженості благ і поява нових дефіцитів – часу та інформації; 9) оплата інтелектуальної праці за еквівалентами складної кваліфікованої праці.

Для того, щоб покласти фізіократичне явище на мову семіотики використаємо досягнення сучасних вчених в енергетиці тонких світів, невидимої ментальної енергії. Провидіння в уяві сучасних вчених беруть початок з аналізу існування фізичних і тонких світів. Фізичний – включає у себе матерію (планети, зірки, електромагнітні та гравітаційні поля). Тонкий світ включає в себе психофізіологічні явища (психічна енергія, біоенергія і таке інше). Характерна

особливість тонкого світу в тому, що його основою є зверх високі частоти. Останні виражені так званими торсіонними полями. Виявом торсіонних частин в тонкому світі є Душа – енергетичний концентрат у вигляді поля кручення. У межах цього закрученого простору (душі) зберігається інформація про функціонування людського тіла (астрального тіла) і про процес мислення (ментальне тіло). Процес мислення (думки) викликає закручення простору: добрі думки закручують простір в одному (позитивному) напрямі, недобрі (злі) думки – протилежному (від’ємному) напрямі. А всі душі є частиною Всезагального інформаційного поля, яке в народі вважають Вищим Розумом.

Обізнані люди (вчені) можуть підключатися до Всезагального інформаційного поля і одержувати звідти знання рідкісні і вельми дивовижні. В такому інформаційному полі зібрані знання не лише нинішньої, але й майбутньої цивілізації. Простір нашого Всесвіту замкнений, але підключаючись до Всезагального інформаційного поля можна бачити одночасно минуле і майбутнє і з допомогою Всевишнього (Бога) володіти Провидінням. До такої думки в 2009 р. дійшов доктор медичних наук, професор, член Міжнародної медичної академії наук Ернст Мулдашев опублікувавши монографічну працю «Від кого ми вийшли?» на основі наукових досліджень природи Всезагального інформаційного поля, фізичних та тонких світів і філософського осмислення релігії.

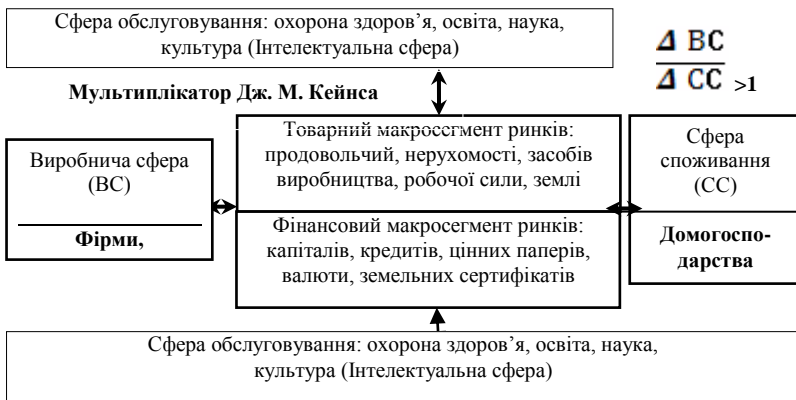

Рис. 2. Стержневий гештальт (образ) системи ноосферної економіки

На початку існував лише Простір і Абсолют (абсолютне ніщо), тобто план майбутніх творінь. Простір – це нейтралізована матерія і антиматерія. В нім постійно відбуваються створення матерії та антиматерії, що також постійно нейтралізують одна одну. Але цей процес нейтралізації може порушити Абсолют. З появою Абсолюту нейтралізація не відбувається і в цьому зв'язку, повідомляє вчений, існує версія, що виник тонкий світ торсіонів думок і душ, а за ним, внаслідок ущільнення – фізичний світ.

Душа це частина енергії Всесвіту. Енергія душі – це енергія поза електроном і поза протоном. Вона надзвичайної сили могутності, що спроможна протистояти силі гравітації. Енергія багатьох (мільйонів) душ володіє колосальною потужністю. Буває позитивна та негативна енергія душ, вона може створювати та руйнувати. Ленін, Сталін, Гітлер та інші тирані акумулювати від'ємну душевну енергію, що проявилася у знищенні мільйонів позитивних душ. Таким від'ємним (страхітливим) явищем може успішно протистояти позитивна енергія Добра, що народжена Гуманним Розумом. В цьому полягає позитивна спрямованість Божого провидіння. У природу тонких світів чи не найглибше занурився доктор технічних наук, професор І.Г. Грабар В своїй зовсім свіжій праці (2012 р.) «Мікрорезонансні технології та секрети довголіття», аналізуючи інформаційне поле Всесвіту вказує, що просторово-часові вихори, насичені нескінченно великим об'ємом інформації утворюють торсіонні поля (вихори), що мають унікальні властивості підтверджені експериментально [11].

Поля не переносять енергію, а лише інформацію. В той же час будь-яка зміна в структурі торсіонного поля веде до виділення чи поглинання енергії в заданій області простору. Думки – польові самоорганізовані утворення. Це – згустки в торсіонному полі, що самі себе утримують, а відчуваємо їх як образи та ідеї і мають голографічну структуру. Основа світу – свідомість носієм якої виступають спінно-торсіонні поля. Якщо ментальне тіло людини збудоване з добрих думок, то воно оберігає нас від Зла, оскільки в ньому не має вібрації, що резонують на вібрації Зла. Адже ментальне тіло – не тільки генератор думок, але й їх приймач. Тому людина, що випромінює думки, наповнені Любов'ю, Радістю, Співчуттям, Милосердям, Благородством буде невразлива до сил Зла, Ненаситі, Заздрощів, Брехні.

Відповідно до твердження А. Ейнштейна, «чистота» механістичної науки відразу руйнується при розладі концептуальних основ течії поєднання науки та релігії, без якого майбутнє Всесвіту не моделюється [22, с. 64]. Мета діяльності будь-якого вченою полягає у

визнанні цієї об'єктивної істини і пошуку знакових виразів в контексті теми, оцінки людського інтелекту [4], спів ставності цієї категорії з емпіричним виміром розвитку. Евристичні напрями такого розвитку зникають ще з часів середини ХХ ст., посиляючись на коефіцієнти редуції складної кваліфікованої праці (як минулої уречевленої праці в суспільному продукті), який запропонували О. Бугуцький, М. Машенков, В. Тихонов, К. Карнаухова, В. Белозерцев та ін. На торсіонних полях мислення та логічних процесів матеріалізації і дематеріалізації енергії ми запропонували логограму формування ментально гешталту Провидіння (рис. 3). Ноогешталт – ментально (інтелектуально) сконструйований образ, що відображає безкінцеві процеси матеріалізації і дематеріалізації (перетворення) ментальної енергії (мегагачотної, невидимої) в фізичну. Ґрунтуючись на дослідженні матеріальності невидимої енергії та вияснення сутності Провидіння, сформованої ще в уяві античних вчених та релігійних діячів.

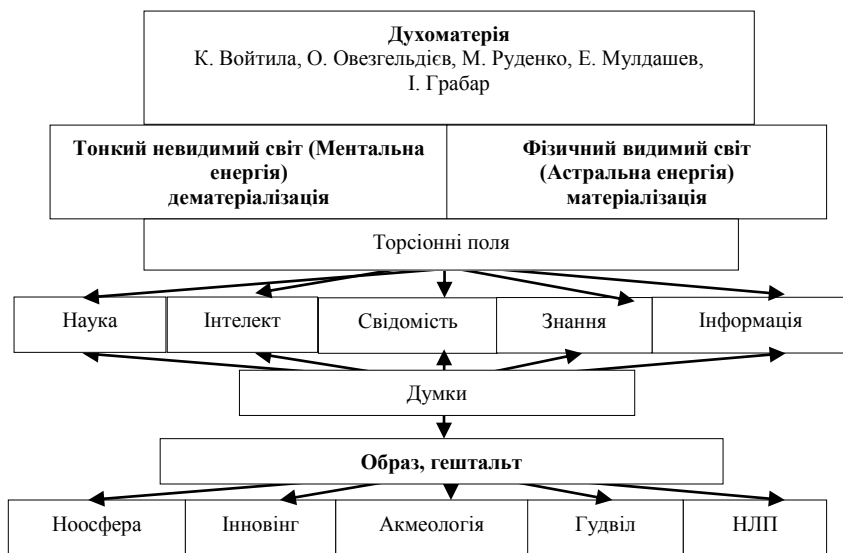

Рис. 3. Логограма формування ментального ноогешталту Провидіння

Ми запропонували загальний ноогешталт Провидіння, що ґрунтується на єдності Віри, Волі, Долі та основі Розуму і Добра народжують Майбутнє (рис. 4). На нашу думку, сформований ноогешталт Провидіння сприятиме в передбаченні оптимістичного

майбутнього, успіхам в творчій діяльності, досягненню інновінгу та акмеології, забезпеченню гудвілу підприємств і фірм, активізуватиме керівну діяльність на основі використання нейролінгвістичного програмування (НЛП).

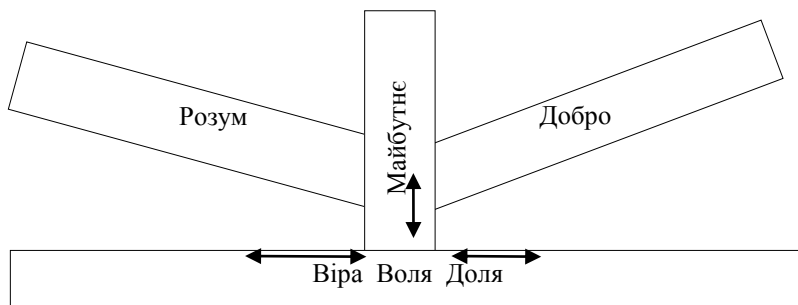

Рис. 4. Ментальний Гештальт Провидіння

Майбутнє за новою орієнтацією соціально-економічного синтелектичного мислення в розробці ноосферних макроекономічних моделей, де за основу макросистем запропонована активізація інтелектуальної сфери (охорона здоров'я, наука, освіта й культура) макроекономіки. Усвідомлення соціо-психологічної і релігійної категорії ноогештальту Провидіння має першочергове значення для формування оптимістичної поведінки лідерів і їх передбачення майбутнього. Феномен лідерства ми досліджували на управлінських об'єктах формування кооперативних структур. На основі наших узагальнень та аналітичного дослідження сформований гештальт кооперативної структури. Взаємодія складових дерева холізму (цілісності) викликає синергетичний ефект і стійкість самої структури. В центрі структури ми розмістили лідерство, як найважливішу складову гештальту, що виходить з багатьох досліджень, портрет самого лідера ми взяли з підручника «Психологія управління» [8].

Лідерство буває «вродженим» та «набутим». Головним покликанням лідерів у третьому тисячолітті буде вивільнення інтелектуальної енергії своїх співробітників. Професор В. Беніс дає короткий курс порад, як стати справжнім лідером: 1) будьте самим собою; 2) визначте, що вам краще за все вдається; 3) оточіть себе професіоналами і поведіться з ними так, як би воліли, щоб поводитись з вами; 4) будьте не диктатором, а диригентом; 5) визначтеся з однією – двома головними цілями; 6) порадьтеся із співробітниками, як краще досягти наміченого; 7) похваліть їх за це – [8].

На Житомирщині розробляється проект формування школи таких лідерів на базі ЖНАЕУ, автор цього проекту Сокальський Сергій Вікторович, доктор філософії в галузі економіки, голова Глибочицької сільської ради Житомирського району, який виконує функції керівника асоціації голів сільських рад. В Житомирській області функціонує 616 сільських та селищних рад. Моделювання соціально-економічних функцій інститутів сільських рад передбачає введення за рахунок місцевих бюджетів посади заступника голови з виконання цих функцій. Озброєні знаннями організації кооперативних процесів та відповідної підготовки в ЖНАЕУ лідерства колективу сприятиме формуванню сільських обслуговуючих кооперативів.

Сучасні вимоги до процесу управління, його координації чи регулювання концентровано виражені в моделі досконалості Європейського фонду управління якістю (англ. EFQMExcellenceModel, або скорочено «Q-менеджмент») – як практичного інструменту, який допомагає організаціям встановити цілісну систему управління, вимірюючи, де саме вони знаходяться на шляху до Ділової Досконалості, допомагаючи їм зрозуміти прогалини в діяльності, і потім, стимулюючи необхідні рішення для досягнення успіху. Модель досконалості була представлена на початку 1992 р. структура для оцінки заявок компаній, що претендують на Європейську Премію Якості. Така модель заснована на використанні дев'яти критеріїв [3]. П'ять з цих критеріїв – критерії «Можливостей», а інші чотири – критерії «Результатів». Критерії Можливостей характеризують потенційні можливості компанії. Критерії Результатів характеризують чи досягнуті результати компанії. Результати впливають з Можливостей. Критерій 1 – головний, тобто це – Лідерство (англ. Leadership) – оцінювання того, як лідери використовують у своїй діяльності принципи загального управління якістю. Феномен лідерства, як критерію якості управління ми досліджували готуючи підручник «Психологія управління» [8]. Лідери повинні створити у своїх організаціях таку атмосферу, щоб люди фонтанували в ній ідеями, інноваціями, цікавими теоріями. Якщо раніше чітко налагоджену організаційну структуру часто порівнювали із симфонічним оркестром, який скоряється кожному помаху руки талановитого диригента, то сьогодні доцільніше співставлення з джаз-бендом. Чим більше імпровізацій, тим краще.

Висновки. Сучасні досягнення в дослідженні тонкої невидимої енергії та торсіонних полях, взаємодії процесів матеріалізації та дематеріалізації в системі фізіологічного мислення дозволяють модернізувати теорію фізичної економіки до наявності знакових

систем, семіотики та реалій об'єктивного світу, а використання категорії Духоматерії сприятиме формуванню ментального гештальту Провидіння і застосуванню його в когнітивних та фізичних системах. Наразі в конструюванні гештальтів управлінських систем за нашими дослідженнями (підручник «Психологія управління», 2016 р.) стержнвою цілісністю є наявність лідерства, в тому числі за критерієм Європейської Фундації Q-менеджмент. В перспективі подальших досліджень передбачено апробацію таких розробок на об'єктах місцевого самоуправління зі зміною понятійного апарату та застосування науково обгрунтованих механізмів впливу в системі менеджменту, що побудовані на основі принципів психології.

Список використаних джерел

1. Ханін І.Г. Ноосфера Вернадського і проблеми економіки / І.Г. Ханін, М.В. Поляков // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Мегатренди світового розвитку та економічні перспективи України» (30 червня 2016 р., м. Київ). – К.: ВГО «Українська Асоціація Економістів-Міжнародників», 2016. – С. 48–49.
2. Вернадський В.І. Біосфера та ноосфера / В.І. Вернадський. – М.: Айрис-прес, 2004. – 576 с.
3. Канигін Ю.М. Фізична економія: (Енергія історичного прогресу) / Ю.М. Канигін, В.І. Кушерець. – К.: Знання України, 2016. – 47 с.
4. Литвинчук И. Л. Государственное регулирование инновационного развития аграрного сектора экономики / И. Л. Литвинчук // Eastern-European Scientific Journal (Gesellschaftswissenschaften): Düsseldorf (Germany): AurisVerlag. – 2013. – Vol 2. – P. 37–38 (DOI 10.12851/EESJ201304ART 8).
5. Руденко М. Энергия прогресса. Очерки по физической экономике. Пер. с укр. / М. Руденко. – К.: Михайлюта А.А., 2010. – 544 с.
6. Присяжнюк О. Ф. Проблеми адміністрування сільського соціально-економічного розвитку Житомирської області [Текст] / О. Ф. Присяжнюк, М. Ф. Плотнікова // Агросвіт: наук.-практ. журн. – 2016. – № 1/2. – С. 3–7.
7. Ходаківський Є. І. Психологія управління: підручн. 5-те вид. перероб. та доп. [текст] Підручник. / Є. І. Ходаківський, Ю. В. Богоявленська, Т. П. Грабар. – К.: ЦУЛ, 2016. – 492 с.
8. Шевчук В. Наукова школа фізичної економії: світовий вимір і цивілізаційна перспектива / В. Шевчук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rudenkcmd.narod.ru/Pereklad.htm>
9. Plotnikova M. Conceptual Basis for Ukrainian Rural Development / M. Plotnikova // Regional Formation and Development Studies. – 2015. – №3. – P. 134-144.

10. Грабар І. Г. Мікрорезонансні технології та секрети довголіття (Жити до 140 – доступно кожному!) / І. Г. Грабар. – Житомир ; К. : Євенок О. О., 2012. – 147 с.
11. Грабар І. Г. Синергетика економічних систем: [навч. посіб.] / І. Г. Грабар, Є. І. Ходаківський, О. В. Вознюк, Л. Ю. Возна та ін. – Житомир. – 2003. – 244 с.
12. Мулдашев Э. Встреча с мастером (От кого мы произошли?-1) / Э. Мулдашев. – М.: Знання и Наука, 2005. – 440 с.
13. Ораз Т. Синергетическая теория Жизни: природа, алгоритм, самопостижение, осознанная эволюция / Туркмен Ораз. – К.: Наук. думка, 2009. – 112 с.
14. Кондаков И.М. Психология. Иллюстрированный словарь / И.М. Кондаков. – СПб.: «Прайм–Еврознак», 2003. – 512 с.
15. Плотнікова, М. Ф. Перспективи розвитку сільських територій та концепція "Родової садиби": соціально-екологічний аспект [Текст] / М. Ф. Плотнікова, М. Л. Васильєв // Вісник ЖНАЕУ. – 2014. – № 2 (45), т. 4, ч. 2. – С. 412–423.
16. Перлс Ф. «Гештальт-подход. Свидетель терапии» / Ф. Перлс. – М. Изд-во Института психотерапии, 2003. С.16.
17. Польстер И. Интегрированная гештальт-терапия: контуры теории и практики / И. Польстер, М. Польстер. – М.: Независимая фирма «Класс», 1997. – 272 с.
18. Плотнікова М. Ф. Процесне управління діяльністю сільсько-господарських підприємств [Електронний ресурс] / М. Ф. Плотнікова, П. Ф. Новіков // Розвиток агробізнесу в Україні: проблеми, пріоритети, перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвячені 10-річчю факультету аграрного менеджменту, 25-27 березня 2010 р. / Житомирський національний агроекологічний університет. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 275–277.
19. Ходаківський Є.І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти [текст] навч. посіб. / Є.І. Ходаківський, В.П. Якобчук, І.Л. Литвинчук. – К.: ЦУЛ, 2014. – 276 с.
20. Бугуцький О.А. Ціна селянської праці / О.А. Бугуцький, Є.І. Ходаківський, І.Г. Голляка // Мотивація праці та формування ринку робочої сили: [монографія] / за ред. П.Т. Саблука, О.А. Бугуцького. – К.: Урожай, 1993. – Розд. 6.4. – С. 280-284.
21. Синергетика: методологія ефектів: монографія / І.Є Януль, Ю.Ю. Мороз, О.В. Іванюк [та ін.]; наук. ред. Є.І. Ходаківський, Т.О. Зінчук, І.Г. Грабар. – Житомир: ЖНАЕУ, 2012. – 624 с.